

GLOS BIBLIOGRAFIA

VŠEOBECNÉ DEJINY

АЛИМОВ, Денис Евгеньевич.
ЭТНОГЕНЕЗ ХОРВАТОВ.
Формирование хорватской
этнополитической общности в VII–IX
вв. Санкт-Петербург: Нестор-История,
2016. ISBN 9785446909704.

Petrohradský medievalista Denis Jevgenevič Alimov vydal monografiu Этногенез хорватов (Etnogenéza Chorvátov), v ktorej sa primárne venoval tvorbe chorvátskej etnickej a politickej jednotky v 7. – 9. storočí. Kniha je výsledkom jeho dlhoročnej práce v predmetnej téme, v ktorej sa udomácnili celé generácie chorvátskych i svetových historikov, jazykovedcov a archeológov. Sám autor publikoval k tejto téme množstvo čiastkových štúdií. Tie sa čiastočne dotýkajú aj slovenských dejín, najmä ak sa pozrieme na jeho hľadanie paralel medzi Posávskym a Nitrianskym kniežatstvom (porovnaj čiastkovú štúdiu Alimov, D. E. В поисках «племени»: Посавское и Нитранское княжества в контексте этнополитической ситуации в славянском мире в IX в. [In search of a «tribe»: the Sava and Nitra principalities within the context of the ethno-political situation in the 9th century Slavic world]. In *Исторический Формат*, 2015, roč. 4, 246-273.) Napokon, na atraktivitu témy poukázal vyčerpávajúcim spôsobom sám autor v prvej časti svojej knihy (s. 19-60), venovanej histórii bádania.

Táto atraktivita je ešte výraznejšia v porovnaní s inými slovanskými etnikami,

a to predovšetkým vďaka tomu, že existuje zachovaný etnogenetický mýtus prostredníctvom diela byzantského cisára Konštantína Porfýrogenneta (913 – 959) *De administrando imperio* a s istými výhradami je možné analyzovať aj neskoršie chorvátske pramene. Alimov mohol vďaka objektívnym výhodám v podobe bohatého pramenného materiálu i bohatým tradíciám ruskej medievalistiky a slavistiky vytvoriť novátorské dielo, ktoré prirodzene zaujme stredoeurópskeho čitateľa.

Alimovova práca však nebola podmienená výlučne zachovanými prameňmi a tradíciami slavistiky, archeológie a historiografie. Pre nášho čitateľa je zaujímavá osobitnými prístupmi ruského historiografického priestoru, kladúcemu dôraz pri rozlišovaní medzi etnickou a politickou jednotkou, medzi *ethnosom* a *politeou*. Súčasne je však tento prístup obohatený prostredím diel z nemecky hovoriacich krajín, kam patria práce R. Wenskusa a autorov viedenskej školy etnogenézy (H. Wolfram, W. Pohl). Syntéza moderných vedeckých prístupov vedie Alimova k chápaniu etnogenézy nie v statickom, ale dynamickom modeli, v ktorom je gens a jeho formovanie neukončený jav, prechádzajúci jednotlivými fázami, determinovanými najmä príchodom nových a cudzích skupín, obohacujúcich pôvodný gens.

Práve v tomto duchu nazerá Alimov na koncept (resp. koncepty) mytologického *Origo gentis* Chorvátov a pokúša sa spájať jednotlivé vrstvy budovania chorvátskeho etnického a politického spoločenstva. Chorvátske etnikum sa podľa Alimova buduje postupne, v jednotlivých etapách, a ako sa pokúša uviesť na základe niektorých znakov z etnogenetických povestí, predovšetkým počiatky Chorvátov mali výrazne neslovanský charakter. Tam aj smeruje prvá časť knihy, v ktorej odкрýva

tie časti chorvátskej etnogenézy, ktorú je možno pripísať Gótom, Avaro-Slovanom či napokon aj Frankom, ktorí začali prostredie Chorvátska ovplyvňovať približne od konca 8. storočia.

Podrobnou analýzou *Origogentis Chroatorum* sa Alimov venuje v druhej hlave monografie, a to najmä na základe kapitol 31 – 36 diela *De administrando imperio* od už zmieneného cisára Konštantína Porfyrogeneta. Táto druhá hlava je však tak alebo onak prepojená s prvou, napríklad keď autor upozorňuje na neslovanský pôvod mien chorvátskych predákov z Porfyrogenetovej povesti a súhlasí tiež s rozšíreným názorom o iránskom pôvode etnonyma Chorvát (s. 173). Ponúka sa tu, prirodzene, súvis vyššie uvedeného s pozíciou Chorvátov na okraji avarského sveta. Tretia hlava sa venuje otázke chorvátskej identity a jej metamorfózach v priestore včasnostredovekej Dalmácie.

Slovenskému čitateľovi bude nepochybne najzaujímavejšou časťou exkurz (na s. 296-321), ktorý sa venuje problematike posávskej Panónie a otázke, či tamojšie kniežatstvo bolo chorvátskym etnickým, či snáď slovanským politickým útvarom. Predmet týchto úvah sa však neuzatvára iba do prostredia posávského kniežatstva, ale konfrontuje ho aj s inými politickými jednotkami, predovšetkým potom s Pribinovým Nitrianskym kniežatstvom. Alimov nie je pritom prvý, kto na paralelu medzi Ljudevítom Posávskym a nitrianskym Pribinom poukázal. Analyzuje tu viacero postáv panónskeho priestoru, ktoré pôvodom franské pramene označujú ako slovanských vládcov, či už išlo o spomínaného Ljudevíta, Pribinu, či kniežaťa Braslava z bavorského pokračovania *Fuldských letopisov*.

Alimov si pri Pribinovej analógii všíma aj výsledky z prostredia slovenskej

historiografie (napr. Steinhübel, Ján. *Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska. Rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12. storočia*. Bratislava: Veda; Rak, 2004 a jeho ďalšie čiastkové štúdie) a okrem pramennej bázy *Fuldských letopisov*, *Conversia* či francúzskej diplomatickej produkcie reflektuje aj ďalšiu českú a slovenskú literatúru, okrem iného poukazujúcu na dualizmus „Veľkej“ Moravy a Svätoplukovo regnum, spomínané *Fuldskými letopismi* k roku 869.

Alimov správne pripomína, že obyvateľstvo Nitrianska nefiguruje v prameňoch ako *gens*. Preto je jeho záver taký, že aj keď franské pramene rozlišujú medzi *Marahensium regna*, išlo o krajiny jedného gens (s. 313). Tento záver Alimov nemení ani v kontexte analýzy tzv. Bavorského geografa (*Descriptio civitatum et regionum ad septemtrionalem plagam Danubii*), ktoré rozlišuje medzi etnonymom *Marharii* a *Merehani*, označených prameňom dokonca za *populus*. Niektorí autori totiž dvojakošť týchto Moravanov interpretujú ako dualizmus Moravy a Nitrianska, Alimov však upozorňuje, že ani táto interpretácia neznamená osobitosť *gens* na území Nitrianska, ako skôr rozšírenie etnonymu Moravan na tomto území (s. 313-314). Z palety rozličných interpretácií *Descriptia* sa nám tak ponúka ďalší dôležitý výsledok, a tým je poukaz, že predmetom *Descriptia* koniec-koncov nie je popis kmeňov, ale popis krajín (resp. politických jednotiek). To všetko, samozrejme, súvisí aj s vojenským účelom tohto písomného prameňa.

Rozbor osobitosti Nitrianska zavŕšil Alimov analýzou protestného listu bavorského episkopátu z roku 900, v ktorom sa spomína biskup Viching. Ak ho list *Industrie tuę* z roku 880 spomína ako čers-

tvo vysväteného biskupa svätej nitrianskej cirkvi, potom je naozaj zaujímavé, že ho pápež slovami bavorského episkopátu poslal „*k akémusi novopokrstenému kmeňu, ktorý si onen knieža (Svätopluk) vojensky podmanil a z pohanov spravil kresťanov*“. Denis Alimov v monografii spomína známe interpretácie, kto by za spomínaným novopokrsteným kmeňom mohol byť. Medzi nimi tak nachádzame vislanskú, ako aj potiskú či nitriansku (či východoslovenskú) hypotézu. Keďže je nitrianska hypotéza sporná kvôli tomu, že Svätopluk predsa nedobyl Nitriansko (podarilo sa to už Mojmirovi I.) a Vichingov *gens* sa vlastne nejavil ako *gens*, Alimov správu bavorského episkopátu z roku 900 vníma v zásade správne ako chaotickú a vnútorné rozpornú. Treba však pripomenúť, že dosiaľ zrejme každé, v historiografii ponúknuté riešenie prinieslo len vnútorné rozporné riešenie; asi preto, že ide o vetu, ktorá dáva zmysel len za predpokladu očívidného omylu autora listu.

Alimovove interpretácie týchto prameňov sú v zásade akceptovateľné, no azda v nich chýba analýza problému náboženskej príslušnosti Pribinu, ktorá s jeho etnicitou takisto súvisí (Kučera, Matúš. *Postavy veľkomoravskej histórie*. Bratislava: Perfekt, 2005³, s. 53; Lysý, Miroslav. *Moravia, Mojmirovci a Franská ríša. Štúdie k etnogenéze, politickým inštitúciám a ústavnému zriadeniu na území Slovenska vo včasnom stredoveku*. Bratislava: Atticum, 2014, s. 89). Alimovovi každopádne vychádza, že jediným bezpečne preukázateľným *gens* na troskách Avarského kaganátu sú Obodriti (*Praedenecenti*) (s. 316), zatiaľ čo ostatné politické jednotky sa mu javia ako odlišné od tých, ktoré neskôr môžeme pozorovať na priestore neskoršieho Poľska a Kyjevskej Rusi. Tieto odlišnosti lokalizuje najmä v pro-

stredí Karpatskej kotliny do postavarského priestoru, v ktorom sa pred pádom kaganátu okolo roku 800 nemohli a po roku 800 zrejme nestihli doformovať osobitné etnické jednotky. Títo Slovania boli jednoducho len Slovanmi; tak Posávске, ako aj Nitrianske kniežatstvo boli slovanskými krajinami v takom zmysle, ako ich prezentovalo *Skazanje o preloženii knig*, teda približne ako krajiny, ktoré z priestorového hľadiska nahradili Avarský kaganát (s. 319-321).

Alimovova monografia patrí k pozoruhodným a inšpiratívnym dielam modernej ruskej medievalistiky, kombinujúcej tradície domácich metodologických východísk s tými, ktoré poznáme v krajinách na západ od nás. Etnogenéza Chorvátov je tak dielom, ktoré by malo zaujať nielen v Chorvátsku.

Miroslav Lysý

1526 – 1848

FRANKO, Michal. *ORGANIZÁCIA A SPRÁVA VINIČNÝCH HÔR MALOKARPATSKÝCH MIEST SVÄTÝ JUR, PEZINOK A MODRA. (Druhá polovica 16. storočia a 17. storočie)*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2018, 185 s. ISBN 9788056801383.

V poslednom období znovu narastá záujem o hospodárske dejiny obdobia novoveku. Dôkazom je aj anotovaná monografia. Michal Franko, ktorý sa už niekoľko rokov venuje výskumu vinohradníctva a vinohradníckej výroby v malokarpatskej vinohradníckej oblasti v 16. a 17. storočí si za cieľ monografie vybral tému, ktorá

doteraz nebola na Slovensku preskúmaná. Ide o organizáciu a správu vinohradníctva. Zamerail sa na vývoj týchto fenoménov v troch malokarpatských mestách Svätý Jur, Pezinok a Modra. Už v stredoveku sa tu začalo presadzovať vinohradníctvo meštianskeho typu s dobre organizovanou správou viničných hôr.

Monografia má štyri kapitoly. V kapitole *Organizácia a správa malokarpatských viničných hôr* sa autor zaoberal najprv organizáciou viničnej hory, pomenovaním, rozmeriavaním, vysádzaním vinohradov, a tiež okolím, ktoré k viničnej hore patrilo (kamenice, medze, cesty, chodníky, obratiská vozov, spádnice na odvádzanie dažďovej vody a iné).

Druhá podkapitola je zameraná na správu viničných hôr. Hlavným orgánom správy bol vinohradnícky úrad, na jeho čele bol vinohradnícky majster, ktorý mal pomocníkov, prísediacich vinohradníckeho úradu. Dôležitú úlohu mal aj hájnik a písomnosti úradu viedol okrem vinohradníckeho majstra aj pisár.

V kapitole *Vznik, vývoj a filiácia malokarpatských vinohradníckych poriadkov* sa M. Franko zaoberá základom organizácie a správy viničných hôr, ktorú predstavovali vinohradnícke poriadky. Najstaršie poriadky zachytávali staré vinohradnícke obyčaje a zvyky a ich spisovaním dostávalo vinohradnícke právo v oblasti jednotnosť a záväzný výklad. V malokarpatskej oblasti sú zo 16. storočia zachované bratislavské vinohradnícke poriadky, ktoré potom preberali aj viaceré poddanské mestá. Autor sa podrobne zaoberá obsahovou stránkou poriadkov a jej vývojom. V podkapitole k tejto kapitole ukázal, že poriadky podliehali aj inovácii, čiže reagovali na vývoj miestnych pomerov. Majú široký záber a boli prínosom pre rozvoj vinohradníctva a obchodu s vínom.

Ďalšia kapitola je venovaná vinohradníckym súdom a sankciám. Takéto súdy riešili v podstate menej závažné priestupky pokiaľ išlo o vinohrady, viničné hory a ich okolie. Keď jedna zo strán nebola spokojná s rozsudkom, mohla sa obrátiť na zmierovací súd. Závažnejšie alebo komplikované spory riešili mestské súdy, ktoré boli poslednou súdnou inštanciou pre spory vinohradníkov. Podľa malokarpatských vinohradníckych poriadkov ukladali najmä peňažné pokuty, prepadnutie vecí alebo zákaz práce vo vinohradoch.

Kapitola *Slobody viničných hôr* poukazuje na to, že moravské, rakúske i české pramene vinohradníckych práv obsahujú aj práva, napr. mil'ové, hrdelné, právo azylu viničných hôr a ďalšie práva, ktoré malokarpatské vinohradnícke poriadky neobsahujú. Autor sa domnieva, že príčinu treba vidieť v tom, že v novoveku v malokarpatskej vinohradníckej oblasti bolo vinohradníctvo v rukách mešťanov a tí vinohradnícke poriadky prispôbovali svojim potrebám. Preto meštianske právo získavalo stále väčšiu prevahu nad vinohradníckym právom. V malokarpatskej oblasti existovalo právo vinohradníckych dávok, emfyteutické, vlastnícke a dispozičné právo k vinohradom a výčapu vína. Z týchto práv osobitnú pozornosť venoval M. Franko najmä vlastníckemu a dispozičnému právu k vinohradu a právu na výčap vína. Právo výčapu však mestá riešili v mestských štatútoch a zápisniciach, teda nie vo vinohradníckych poriadkoch.

Výsledky výskumu M. Franko zhrnul v rozsiahlom závere. V prílohe sú služobné prisahy zamestnancov modranského vinohradníckeho úradu a súdu, vinohradníckych majstrov, prísediacich vinohradníckeho súdu a hájnikov zo 17. a 18. storočia.

Monografia prináša významné poznatky o organizácii a správe viničných hôr a ich vývoji v danom období nielen v troch malokarpatských mestách Svätom Jure, Pezinku a Modre, ale aj vo viacerých menších lokalitách v malokarpatskej oblasti.

Mária Kohútová

REGIONÁLNE DEJINY - ZBORNÍKY

ZBORNÍK TRENČIANSKEHO MÚZEA V TRENČÍNE. Šurany: DMC 2017, 192 s. ISBN 9788097296308.

Regionálne vedecké zborníky majú v niektorých prípadoch dlhú históriu vydávania, ale aj diskontinuity. To je aj prípad zborníka, obnoveného práve pri 140. výročí jeho vzniku, pokrývajúceho rôzne aspekty histórie a súčasnosti trenčianskeho regiónu a kraja. Trenčianske múzeum sa po istej dobe znovu odhodlalo pristúpiť k obnoveniu jeho vydávaniu. Ambíciou periodika je za pomoci domácich aj externých autorov (rovnako aj recenzentov štúdií) prispieť k sprístupňovaniu výsledkov vedeckého bádania v rôznych humanitných disciplínach, ktoré sa dotýkajú aktivít múzea a jeho pracovníkov. Stručnú históriu a kontext viacerých zmien osvetľuje v úvode hlavný redaktor periodika P. Martinisko.

Zborník má členenie typické pre vedecké periodiká – prináša vedecké články i materiálové štúdie, diskusie, príspevky charakterizované ako miscel(l)anea, recenzie a anotácie a správy.

Vedecké štúdie prinášajú spektrum príspevkov od najstarších období (T. Mi-

chalík mapuje osídlenie Trenčianskej kotliny v paleolite) po najnovšie (V. Judák si všíma fungovanie pútnického miesta Skalka v 60. rokoch 20. storočia), pričom prevahu majú štúdie z oblasti dejín cirkvi, školstva, biografických výskumov a dejín umenia.

Kvalitnou heuristikou sa vyznačujú štúdie L. Bernáta, ktorý na príklade Trenčianskej Turnej podrobne dokumentuje rané fázy reformácie v Dolnotrenčianskom konutuberniu (senioráte). Ide o príklad zavádzania reformácie na základe vrchnostenského patronátu, pričom v štúdií sú predstavení jednotliví kazatelia.

Publikovanie katalógu jezuitov pôsobiacich v Trenčíne v rokoch 1645 – 1665 je tiež vkladom L. Bernáta k poznaniu intelektuálneho prostredia mesta. Zoznam študentov z Trenčianskeho okresu na technických vysokých školách v Brne v medzivojnovom období od toho istého autora je navyše doplnený analytickým spracovaním viacerých údajov, ktoré sa v podkladoch systematicky sledovali (bydlisko, národnostná a konfesijná skladba a pod.).

Špeciálny biografický výskum jednej rodiny (exulanta Daniela Lipského) je druhým pólom bádania o osobnostiach, ktoré utvárali dejiny trenčianskeho regiónu. P. Brindza prináša nové poznatky k rodovej stratégii českého exulanta, ktorému sa podarilo dostať svoju rodinu medzi mestskú elitu a zabezpečiť pre potomkov (medzi nimi bol aj kartograf Ján Lipský) nobilitáciu.

Aj ďalší príspevok je z podobnej oblasti: L. Trnkóci sa venuje životu a dielu významného regionálneho historika Jozefa Braneckého, ktorého aktivity oscilovali medzi prácou historika a archivára a aj vďaka tomu fundovaným spôsobom objasnil viaceré otázky z dejín mesta.

Fundovanou analýzou komunikácie úradníkov na illesházyovských majetkoch s vlastníkmi aktuálne sídliacimi začiatkom 20. rokov 18. storočia vo Viedni je štúdia V. Pind'áka. Všíma si najmä, ako prebiehalo zabezpečovanie fúr, diaľkových povozov, nevyhnutných pre rozmanité obchodné transakcie aj styk zemepána s jeho majetkami. V. Ďurejová predstavuje zaujímavý príbeh Cimona a Pero najmä z pohľadu ikonografie (interpretuje námet a vizuálne premeny príbehu): obraz s námetom interpretovaným ako alegória rímskej charity

sa nachádza aj v zbierkach Trenčianskeho múzea a na rozdiel od iných podobných je aktuálne prezentovaný v expozícii v dubníckom kaštieli.

Predstavený zborník je kvalitnou vizitkou vedeckých aktivít autorov pracujúcich, resp. združených okolo Trenčianskeho múzea. Región s bohatou históriou bezpochyby ponúka množstvo tém hodných spracovania a publikovania.

Eva Kowalská